

Vierde
Voortgangsrapportage
Weer Samen Naar School

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen
Zoetermeer
31 oktober 2002

Vierde Voortgangsrapportage Weer Samen Naar School

INHOUDSOPGAVE

1. INLEIDING.....	1
2. KWANTITATIEVE GEGEVENS.....	2
3. DE STAND VAN ZAKEN WEER SAMEN NAAR SCHOOL.....	4
3.1. De stand van zaken in de samenwerkingsverbanden.....	4
3.2. Autisme, ADHD en PDD-NOS in het basis en speciaal onderwijs.....	5
3.3. Pedagogisch-didactische consequenties van diagnosticeren.....	5
3.4. De betekenis en de effectiviteit van adaptief onderwijs.....	6
3.5. Samenvatting.....	6
4. WACHTLIJSTEN.....	8
4.1. Specifieke aanpak.....	8
4.2. Activiteitenprogramma WSNS+.....	9
5. HOOGBEGAAFDHEID.....	10
6. DE KWALITEIT VAN HET SPECIAAL BASISONDERWIJS.....	12
6.1. Resultaten.....	12
6.2. Beleidsreactie.....	12
7. CONCLUSIES.....	14

1. Inleiding

Voor u ligt de vierde voortgangsrapportage Weer Samen Naar School. De voortgangsrapportages Weer Samen Naar School komen voort uit de wens van de Tweede Kamer om periodiek geïnformeerd te worden over de ontwikkelingen in de samenwerkingsverbanden Weer Samen Naar School.

Doel van het Weer Samen Naar School-beleid is om zoveel mogelijk kinderen zorg op maat te bieden en hen in de gelegenheid te stellen hun schoolloopbaan in het basisonderwijs af te ronden. Basisscholen en scholen voor speciaal basisonderwijs werken samen in samenwerkingsverbanden Weer Samen Naar School. De deelnemende scholen maken gezamenlijk beleid ten aanzien van de wijze waarop zorg aan leerlingen wordt georganiseerd.

Met de invoering van de Wet op het primair onderwijs heeft het Weer Samen Naar School-beleid een wettelijke basis gekregen. Er zijn samenwerkingsverbanden waar de organisatie van de zorg (nog) niet op orde is. Het gevolg hiervan is dat er wachtlijsten zijn ontstaan voor toelating van leerlingen op de speciale school voor basisonderwijs. In deze voortgangsrapportage wordt daar aandacht aan besteed.

De vierde voortgangsrapportage is als volgt opgebouwd. In hoofdstuk 2 wordt – aan de hand van leerlingengegevens – kort ingegaan op de ontwikkelingen die zich hebben voorgedaan in de periode 1997 tot en met 2001.

Hoofdstuk 3 geeft een beschrijving van de stand van zaken op basis van vier onderzoeksrapporten. Het beleid ten aanzien van wachtlijsten wordt in hoofdstuk 4 beschreven. Niet alleen de positie van zwakke leerlingen, maar ook de positie van hoogbegaafden is onderwerp in het Weer Samen Naar School-beleid. Hoofdstuk 5 gaat hier nader op in. De inspectie van het onderwijs heeft onderzoek gedaan naar de kwaliteit van het speciaal basisonderwijs. In hoofdstuk 6 wordt ingegaan op de bevindingen van de inspectie en wordt een beleidsreactie gegeven.

Tot slot bevat hoofdstuk 7 conclusies en vervolgactiviteiten.

2. Kwantitatieve gegevens

Dit hoofdstuk bevat stroomgegevens van leerlingen in het primair onderwijs. Daar heeft de Tweede Kamer om gevraagd in het Algemeen Overleg over Weer Samen Naar School van 14 maart 2002.

Tabel 1 laat zien dat het totaal aantal leerlingen in het primair onderwijs tussen 1997 en 2001 is toegenomen met 39.000. Het aantal leerlingen in het speciaal basisonderwijs is in deze periode afgenomen met 2800. Ten opzichte van 2000 is het aantal leerlingen in het speciaal basisonderwijs toegenomen met 300. Doordat het aantal leerlingen in het basisonderwijs ook is toegenomen is de deelname van leerlingen die in de samenwerkingsverbanden op een speciale school stonden ingeschreven, ten opzichte van het basisonderwijs gelijk gebleven op 3,23 procent. In het speciaal onderwijs zaten in 2001 5800 leerlingen meer dan in 1997. Het voortgezet speciaal onderwijs (VSO) kende een groei van 3600 leerlingen.

Tabel 1. Aantallen leerlingen primair onderwijs naar type onderwijs (x 1000)

Jaar	1997	1998	1999	2000	2001
Bao	1.519,7	1.533,6	1.543,0	1.546,3	1.552,2
Sbao	54,7	53,6	52,0	51,6	51,9
So	25,8	27,1	28,9	30,3	31,6
Totaal bao+sbao+so	1.600,2	1.614,3	1.623,9	1.628,2	1.635,6
Vso	13,0	13,9	14,6	15,5	16,6
Totaal bao+sbao+(v)so	1.613,2	1.628,3	1.638,5	1.643,7	1.652,3

Tabel 2 laat zien dat het aantal leerlingen dat werd teruggeplaatst van het speciaal basisonderwijs naar het basisonderwijs, in de periode 1997-2001 daalde van 500 naar 300 per jaar. Het aantal leerlingen dat vanuit het speciaal onderwijs een plaats vond op een basisschool is de afgelopen jaren vrij constant gebleven (circa 700). Het totaal aantal leerlingen dat instroomde in het speciaal basisonderwijs is toegenomen van 11.600 in 1997 tot 12.100 in 2001. Het totaal aantal leerlingen dat instroomde in het speciaal onderwijs is toegenomen van 5900 in 1997 tot 7000 in 2001.

Tabel 2. Leerlingstromen in, door en uit het primair onderwijs (x 1.000)

		1997	1998	1999	2000	2001
In- en doorstroom						
Naar :	Herkomst					
Bao	Sbao	0,5	0,5	0,4	0,4	0,3
	So	0,7	0,8	0,7	0,8	0,7
	Geen onderwijs	205,8	206,7	203,6	201,0	205,6
Sbao	Bao	10,0	10,2	9,4	10,2	10,6
	So	0,7	0,8	0,7	0,9	0,9
	Geen onderwijs	0,9	0,8	0,9	0,7	0,6
So	Bao	2,5	2,8	3,0	3,1	3,1
	Sbao	0,9	1,0	1,0	0,9	0,9
	vo / svo	0,1	0,2	0,1	0,1	0,2
	Geen onderwijs	2,4	2,5	2,8	2,7	2,8
Vso	Bao	0,2	0,3	0,3	0,3	0,4
	Sbao	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3
	So	1,8	1,8	1,9	2,0	2,2
	vo / svo	1,9	2,1	1,7	2,2	2,2
	Geen onderwijs	0,4	0,4	0,5	0,4	0,7
Uitstroom						
Van :	Bestemming					
Bao	vo / svo	168,0	173,3	174,9	176,6	178,6
	geen onderwijs	7,5	7,6	7,8	8,7	8,1
Sbao	vo / svo	10,4	10,8	10,0	10,0	9,9
	geen onderwijs	0,7	0,4	1,1	0,5	0,4
So	vo / svo	0,9	1,0	0,9	1,0	1,0
	geen onderwijs	0,6	0,6	0,9	0,8	0,9
Vso	vo / svo	1,5	1,7	1,6	1,7	1,7
	geen onderwijs	2,3	2,3	2,7	2,5	2,9

3. De stand van zaken Weer Samen Naar School

Aan de hand van vier onderzoeken wordt in dit hoofdstuk de stand van zaken Weer Samen Naar School toegelicht. Paragraaf 3.1 beschrijft de uitkomsten van het onderzoek onder coördinatoren van samenwerkingsverbanden Weer Samen Naar School. Paragraaf 3.2 beschrijft de resultaten van een onderzoek naar Autisme, ADHD en PDD-NOS in het (speciaal) basisonderwijs. De uitkomsten van een onderzoek naar pedagogische en didactische consequenties van diagnosticeren komen aan bod in paragraaf 3.3. In paragraaf 3.4 worden resultaten gemeld op het terrein van adaptief onderwijs. Paragraaf 3.5 sluit af met een korte samenvatting van de verschillende onderzoeken.

3.1 De stand van zaken in de samenwerkingsverbanden (voorheen PMPO-monitor)

Het instituut voor sociaal-wetenschappelijk beleidsonderzoek en advies (IVA) heeft de stand van zaken in de samenwerkingsverbanden onderzocht. Dit onderzoek is een vervolg op de jaarlijkse peilingen die voorheen werden uitgevoerd door het inmiddels opgeheven Procesmanagement Primair Onderwijs (PMPO). De respons op het onderzoek is dit jaar licht teruggelopen ten opzichte van vorig jaar, van 66 procent naar 63 procent. De resultaten van het onderzoek worden per samenwerkingsverband teruggedoorgegeven, zodat de samenwerkingsverbanden de eigen gegevens met de landelijke gegevens kunnen vergelijken. De uitkomst van die vergelijking kunnen de samenwerkingsverbanden gebruiken voor het vormgeven van eigen beleid.

Uit de monitor blijkt dat scholen hun zorgleerlingen meer en meer opvangen binnen de grenzen van het eigen samenwerkingsverband. Dit kan worden afgeleid uit de afname van het grensverkeer. Verder blijkt uit de monitor dat het aantal leerlingen dat verwezen is naar een speciale school voor basisonderwijs, licht is toegenomen (zie ook hoofdstuk 2). Gezien de stijging van het aantal leerlingen in het basisonderwijs heeft dit geen invloed op het deelnamepercentage; dat is constant gebleven op 3,23 procent. Het aantal leerlingen dat bij een Permanente Commissie Leerlingenzorg (PCL) is aangemeld, vertoont een lichte daling ten opzichte van vorig schooljaar. Ook het aantal leerlingen op een wachtlijst is afgenomen ten opzichte van vorig schooljaar. Opvallend is dat het aantal samenwerkingsverbanden met een wachtlijst van meer dan 21 leerlingen ten opzichte van de vorige monitor is afgenomen van 30 naar 20, een daling met ruim 33 procent. De samenwerking en afstemming met de directe partners in het samenwerkingsverband verlopen goed. De afstemming met het gemeentelijk beleid, het beleid op het terrein van brede school en voor- en vroegschoolse educatie is redelijk tot goed en heeft zich het afgelopen jaar positief ontwikkeld.

De implementatie van adaptief onderwijs op de basisscholen heeft en houdt hoge prioriteit bij de coördinatoren van samenwerkingsverbanden. Het beleid op het gebied van 'jonge risicokinderen' heeft in de loop der jaren van de coördinatoren minder prioriteit gekregen. Het belangrijkste knelpunt in het schooljaar 2001/2002 is het tekort aan personeel. De verdichting van de problematiek in zowel het basisonderwijs als het speciaal basisonderwijs blijft net als vorige jaren een knelpunt. Opvallend is dat wachtlijsten ten opzichte van vorig schooljaar door de coördinatoren in mindere mate als knelpunt worden ervaren.

De coördinatoren geven net als vorig jaar aan dat zij vooral nascholing behoeven op het gebied van de inhoudelijke aansturing van basisscholen. De grootste ondersteuningsvraag ligt op het thema kwaliteitszorg.

Ten aanzien van het zorgbudget kan worden vastgesteld dat 29 procent bestemd is voor de deelnemende basisscholen in het samenwerkingsverband. Verder krijgt 48 procent een bestemming in het speciaal basisonderwijs, terwijl 7 procent van het zorgbudget nodig is om de coördinatie van het samenwerkingsverband en de centrale dienst te bekostigen. De Permanente Commissie Leerlingenzorg krijgt 5 procent van het budget, bovenschoolse zorg 9 procent, en overig 3 procent.

3.2 Autisme, ADHD en PDD-NOS in het basis en speciaal onderwijs¹

Het Gronings Instituut voor Onderzoek van onderwijs, opvoeding en ontwikkeling (GION) heeft – op basis van interviews met schoolbegeleiders, interne begeleiders en remedial teachers – onderzoek gedaan naar Attention Deficit Hyperactivity Disorder (ADHD), autisme, en Pervasive Development Disorder Not Otherwise Specified (PDD-NOS) bij leerlingen van 4 tot en met 12 jaar.

De geïnterviewden wijzen er op dat een consequente aanpak in de klas, en liefst door alle personen die met de leerling te maken hebben, van belang is. Het hele team moet achter die aanpak staan. De leerkrachten moeten kennis hebben van de achtergronden van de problematiek en weet hebben van de basisvoorwaarden. Alleen dan kunnen probleemleerlingen optimaal functioneren. Deze leerlingen hebben behoefte aan structuur, duidelijkheid, veiligheid, positieve feedback (ook bij storend gedrag), herhaling van het aangeboden en – voor kinderen met autisme en PDD-NOS –visualisatie. Programma's kunnen een leerkracht ondersteunen in de klas. Een goede leerkracht past een programma toe waar dat zinvol is en zoekt daarbij naar onderdelen die van belang zijn voor een specifieke leerling. Er zijn voldoende programma's, die over het algemeen uit dezelfde elementen zijn opgebouwd.

Het is belangrijk dat in de opleiding van leerkrachten aandacht besteed wordt aan de achtergronden van en de omgang met de problemen van leerlingen met ADHD, autisme, en PDD-NOS. De omstandigheden waaronder het programma moet worden uitgevoerd, zijn natuurlijk van groot belang voor de zinvolheid en effectiviteit ervan. Een aantal factoren speelt een rol, zoals de inzet van het team, de deskundigheid en flexibiliteit van de leerkracht, de mogelijkheid een extra leerkracht in te zetten, de groepsgrootte, het aantal leerlingen per groep met bepaalde problemen, het niveau van de probleemleerling en van de andere leerlingen, de complexiteit van de problematiek, de beschikbare ruimtes, het gebruik van medicijnen, en de medewerking van de ouders.

Een goede schoolorganisatie en een gezamenlijke visie en werkwijze van het onderwijsteam, zijn basisvoorwaarden voor het kunnen realiseren van structuur, duidelijkheid, veiligheid en positieve feedback. De effecten hiervan zijn gunstig voor het functioneren van alle leerlingen en met name voor leerlingen met ernstige problemen, zoals autisme, ADHD of PDD-NOS. Specifieke behandelmethodieken kunnen daarbij ondersteunend zijn, maar vormen niet de basis voor een effectieve aanpak van deze problematiek in het onderwijs.

3.3 Pedagogisch-didactische consequenties van diagnosticeren²

Het GION heeft ook een onderzoek uitgevoerd naar 'de pedagogisch-didactische consequenties van diagnosticeren'. De probleemstelling van het onderzoek luidde: 'Welke

---

¹ ADHD, autisme en PDD-NOS in het basis en speciaal onderwijs
Veneman, H., De Vries, A.M.

Groningen: Gronings Instituut voor onderzoek van onderwijs, opvoeding en ontwikkeling. Faculteit der Psychologische, Pedagogische en Sociologische Wetenschappen, Rijksuniversiteit Groningen.
ISBN 90-6690-492-5

² Pedagogisch-didactische consequenties van diagnosticeren
Edelenbos, P., Meijer, W.

Groningen: Gronings Instituut voor onderzoek van onderwijs, opvoeding en ontwikkeling. Faculteit der Psychologische, Pedagogische en Sociologische Wetenschappen, Rijksuniversiteit Groningen.
Eindrapport NWO-projectnummer 412-20-011

kennis met betrekking tot pedagogisch-didactische maatregelen is voor bepaalde leerlingen beschikbaar en wat is de effectiviteit van de maatregelen?’
Vaak wordt gedacht dat leraren in het basisonderwijs onvoldoende kennis hebben van diagnostiek en de aanpak van problemen bij leerlingen. Dit onderzoek weerspreekt dat beeld. Kennis en vaardigheden met betrekking tot pedagogisch-didactisch handelen zijn wel degelijk aanwezig. Ook worden gestelde doelen vaak bereikt. Handelingsverlegenheid van leraren met betrekking tot zorgleerlingen vindt zijn oorsprong niet in kennistekorten of gebrek aan ervaring. Dat betekent overigens niet dat alle problemen daarmee zijn opgelost; het zijn met name omgevingsfactoren die bijdragen aan handelingsverlegenheid. Een goede schoolorganisatie, de factor tijd en de beschikbaarheid van divers materiaal, vormen de factoren die bepalen of pedagogisch-didactische maatregelen effectief ten uitvoer kunnen worden gebracht. Als het gaat om leerlingen met een meervoudige problematiek is er wel sprake van minder kennis en ervaring.

3.4 De betekenis en de effectiviteit van adaptief onderwijs³

Het SCO-Kohnstamm Instituut heeft de betekenis en de effectiviteit van adaptief onderwijs onderzocht. Bestudeerd is de wijze waarop wetenschap, overheidsbeleid en onderwijsveld, gedurende de afgelopen 17 jaar, inhoud gaven aan het begrip ‘adaptief onderwijs’. Wat opvalt is dat het begrip ‘adaptief onderwijs’ een vlag is die vele ladingen dekt. Zo waardeert de een verschillen tussen leerlingen positief terwijl de ander streeft naar het wegwerken van die verschillen. Verder zijn de doelgroepen verschillend: adaptief onderwijs is gericht op alle leerlingen of juist alleen op zorgleerlingen. De een streeft algehele prestatieverbetering na, de ander het minimaliseren van uitvallers. Ten slotte zijn er grote verschillen in de wijze waarop adaptief onderwijs wordt vormgegeven.

Gezien de aanzienlijke verschillen in de betekenis van het begrip ‘adaptief onderwijs’ is het niet verwonderlijk dat ook de onderzoeksuitkomsten met betrekking tot de effectiviteit nogal verschillen. Zes onderzoeken geven als uitkomst dat adaptief onderwijs geen of een zwak negatief effect heeft. Zeven onderzoeken (meestal schoolverbeteringsprojecten) signaleren een zwak tot middelmatig positief effect op de cognitieve prestaties, maar niet op houdingsaspecten of op het percentage uitvallers.

Het onderzoek gaat ten slotte in op de vraag hoe beter zichtbaar gemaakt kan worden welke praktijkvarianten van adaptief onderwijs wél effect hebben op het voorkomen van uitval. Er wordt voorgesteld op een gerichte wijze te zoeken naar uitgesproken (op dit aspect kansrijke) varianten van adaptief onderwijs. Deze varianten moeten vervolgens worden verspreid in het onderwijsveld door middel van een geselecteerde verzameling schoolportretten.

3.5 Samenvatting

Uit de resultaten van het onderzoek naar de stand van zaken in de samenwerkingsverbanden, kan worden opgemaakt dat er een licht positieve ontwikkeling is ten opzichte van voorgaande jaren. De omvang van wachtlijsten neemt af, terwijl ook het aantal samenwerkingsverbanden met een grote wachtlijst afneemt. Ook het aantal

---

³ Adaptief onderwijs: betekenis en effectiviteit

Blok, H., Breetvelt, I.

Amsterdam: SCO-Kohnstamm Instituut van de Faculteit de Maatschappij- en Gedragwetenschappen, Universiteit van Amsterdam (SCO-rapport 655)

ISBN 90-6813-703-4

leerlingen dat is aangemeld bij een Permanente Commissie Leerlingenzorg (PCL) is teruggelopen ten opzichte van vorig jaar. Ten opzichte van vorige jaren is er nagenoeg geen verschuiving in positieve of negatieve zin te constateren ten aanzien van de thema's implementatie van adaptief onderwijs, het personeelstekort en de verdichting van de problematiek. Het beleid ten aanzien van jonge risicokinderen lijkt minder prioriteit te krijgen.

Voor het onderwijs aan leerlingen die te maken hebben met autisme, ADHD en/of PDD-NOS, is een goede schoolorganisatie en een gemeenschappelijk gedragen visie ten aanzien van de te hanteren programma's van belang. Er zijn voldoende programma's voorhanden om het onderwijs voor deze categorie leerlingen zo in te richten dat zorg op maat geboden kan worden.

Leraren blijken goed in staat problemen bij leerlingen aan te pakken met behulp van diagnostiek. In de praktijk blijken de factoren schoolorganisatie, beschikbare tijd en de beschikbaarheid van materiaal, bepalende factoren te zijn als het gaat om de kwaliteit en effectiviteit van handelen van de leraar. De kennis en ervaring van de leraar blijken over het algemeen voldoende.

De implementatie van adaptief onderwijs blijft ook de komende jaren een punt van aandacht. Daarbij zal, meer dan in het verleden, de aandacht gericht zijn op het inventariseren en verspreiden van vormen van adaptief onderwijs die in de praktijk hebben bewezen de uitval van leerlingen te verminderen. Dit beleid kan goed worden ingepast in de maatregelen in het kader van het activiteitenplan WSNS+ (zie hoofdstuk 4). De stuurgroep Beleidsgericht Onderzoek Primair Onderwijs van de Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek (NWO) buigt zich nog over het vervolgonderzoek naar adaptief onderwijs.

4. Wachtlijsten

Er zijn diverse maatregelen genomen om wachtlijsten van leerlingen voor toelating tot een speciale school voor basisonderwijs te bestrijden en te voorkomen. Er is een specifieke aanpak wachtlijsten ontwikkeld. Doel daarvan is om de wachtlijsten in geselecteerde samenwerkingsverbanden op maat aan te pakken, dat wil zeggen gevarieerd in ondersteuning en financiën. De inzet is dat wachtlijsten binnen twee jaar weggewerkt zijn en niet meer terugkeren. Voor deze aanpak is 6,8 miljoen euro beschikbaar. Daarnaast zijn er landelijke projecten die de kwalitatieve knelpunten in alle samenwerkingsverbanden Weer Samen Naar School op maat ondersteunen. Deze projecten worden door de gezamenlijke onderwijsorganisaties uitgewerkt in de stuurgroep WSNS+. Voor deze landelijke projecten is ook 6,8 miljoen euro beschikbaar. In deze paragraaf wordt de stand van zaken geschetst.

4.1 Specifieke aanpak wachtlijsten

Binnen de specifieke aanpak wachtlijsten zijn 67 samenwerkingsverbanden geselecteerd met een structurele wachtlijst en/of een deelnamepercentage van 4,1 procent of hoger. Deze samenwerkingsverbanden zijn uitgenodigd een verbeterplan op te stellen. Inmiddels zijn 43 verbeterplannen goedgekeurd of voorwaardelijk goedgekeurd. Van vijf samenwerkingsverbanden worden de verbeterplannen bijgesteld. De door de samenwerkingsverbanden opgestelde verbeterplannen bevatten gerichte acties om de wachtlijsten in 2004 duurzaam weg te werken. Alle samenwerkingsverbanden die op basis van een goedgekeurd plan van aanpak gaan werken aan het wegwerken en voorkomen van hun wachtlijsten, worden ondersteund door deskundigen. Negentien samenwerkingsverbanden hebben besloten niet deel te nemen aan dit specifieke traject; zij zullen nauw betrokken worden bij de projecten in het kader van WSNS+.

Bij de beoordeling van de verbeterplannen is er nauwgezet op toegezien dat aan alle voorgestelde activiteiten, die moeten leiden tot een structurele oplossing voor de wachtlijsten, meetbare en te monitoren resultaten zijn gekoppeld. Deze werkwijze draagt ertoe bij dat het doel van de specifieke aanpak, het oplossen en structureel voorkomen van wachtlijsten, wordt gerealiseerd. De inspectie volgt nauwgezet de voortgang en resultaten binnen de samenwerkingsverbanden die deelnemen aan deze specifieke aanpak.

Op basis van een inventarisatie van de verbeterplannen valt op te maken dat samenwerkingsverbanden twee hoofdlijnen hanteren om de wachtlijsten weg te werken. Enerzijds worden de plaatsingsmogelijkheden op de speciale scholen voor basisonderwijs verbeterd. Flexibilisering van de organisatie van de speciale school voor basisonderwijs is hierbij de hoeksteen. Ook wordt via het flankerende beleid hard gewerkt aan het oplossen van het lerarentekort in het speciaal basisonderwijs.

Anderzijds worden maatregelen getroffen die de druk op de wachtlijsten verminderen. Zo worden zorgprofielen van alle basisscholen in kaart gebracht, zodat de interne zorgstructuur van basisscholen verbetert en er op het niveau van het samenwerkingsverband meer informatie beschikbaar is over de zorg die basisscholen kunnen leveren. Op deze wijze kunnen zorgleerlingen beter worden opgevangen op (andere) reguliere basisscholen. Ook werken samenwerkingsverbanden aan het terugdringen van het aantal 'veel verwijzende' basisscholen. Als randvoorwaarde hiervoor worden kerngegevens verzameld. Veel samenwerkingsverbanden breiden het komende schooljaar de tussenvormen van zorg uit: tijdelijke plaatsing op een speciale school voor basisonderwijs, hulpklassen op de basisschool, verlengde indicatiestelling. Daarnaast zijn

ook versterking van het schoolmaatschappelijk werk en ondersteuning door interne en externe zorgcommissies vormen die de druk op de wachtlijsten verminderen.

4.2 Activiteitenprogramma WSNS+

In het activiteitenprogramma WSNS+, opgesteld door de gezamenlijke onderwijsorganisaties, worden maatregelen uitgewerkt die gericht zijn op kwaliteitsverbetering, in het bijzonder op de kwaliteit van leerlingenzorg en op sturing en management. De onderwijsorganisaties hebben unaniem hun ambitie uitgesproken een impuls te willen geven aan de verbetering van de kwaliteit van de zorg in de samenwerkingsverbanden Weer Samen Naar School. De vorm en inhoud van WSNS+ past in de decentralisatiegedachte en doet recht aan het uitgangspunt dat onderwijsvernieuwing vooral door het onderwijsveld zelf moet worden vormgegeven. In het activiteitenprogramma beschrijft WSNS+ een aantal thema's die bepalend zijn voor het versterken van de zorgcapaciteit van een samenwerkingsverband.

WSNS+ heeft zichzelf concreet afrekenbare doelstellingen gesteld. Zo wil WSNS+ de zorgcapaciteit van basisscholen vergroten onder meer door middel van het ontwikkelen van zorgprofielen voor basisscholen en regionale leerkrachtdagen gericht op taal en lezen en sociaal- emotionele ontwikkeling. Ook is een zorgscan ontwikkeld die basisscholen in staat stelt om hun zorg beter te plannen en af te stemmen op de behoeften van de leerlingen. Door het formeren van multidisciplinaire zorgteams worden basisscholen beter ondersteund in het geven van specifieke zorg aan leerlingen. Verwijzing naar een speciale school voor basisonderwijs wordt daarmee voorkomen. WSNS+ wil ook de kwaliteit van het speciaal basisonderwijs vergroten (zie hoofdstuk 6) en de bovenschoolse zorg in de samenwerkingsverbanden verbeteren. Samenwerkingsverbanden krijgen hiertoe de beschikking over ken- en stuurgetallen. Daarnaast worden zij ondersteund bij het gebruik van deze gegevens. Er worden met scholen een tiental voorbeeldprojecten uitgevoerd (onder meer over de opvang van hoogbegaafden en Jonge Risico Kinderen (JRK's), over lerarenkringen en over interactief taalonderwijs) om vernieuwende aanpakken uit te werken en te verspreiden naar andere samenwerkingsverbanden. Ook voert WSNS+ projecten uit die zijn gericht op het in de eigen regio afstemmen van WSNS en gemeentelijk onderwijsachterstandenbeleid en leerlinggebonden financiering. Zo kan het continuüm van zorg dat samenwerkingsverbanden bieden, integraal worden ingebed in andere zorgtrajecten in de regio.

Met deze activiteiten worden alle scholen voor speciaal basisonderwijs bereikt. Ook grote groepen basisscholen worden in de gelegenheid gesteld deel te nemen aan de diverse activiteiten. Door de keuze die WSNS+ heeft gemaakt voor een benadering waarin de school centraal staat, wordt bevorderd dat scholen zich herkennen in alle projecten. Immers, door de school centraal te stellen bij vernieuwingen zullen scholen zich gesteund voelen in de aanpak van hun eigen knelpunten. De aanpak bestaat onder andere uit verschillende vormen van begeleiding, het organiseren van netwerken en informatievoorziening door middel van 'good practices', conferenties en studiedagen.

De aanpak van WSNS+ en de wijze waarop wordt samengewerkt geeft het vertrouwen dat de kwaliteit van het basisonderwijs en het speciaal basisonderwijs wordt verbeterd.

5. Hoogbegaafdheid

Doel van het Weer Samen Naar School-beleid is zoveel mogelijk leerlingen zorg op maat te bieden en hen in de gelegenheid te stellen hun schoolloopbaan in het basisonderwijs af te ronden. Dat betekent dat alle leerlingen recht hebben op onderwijs op maat, of het nu gaat om leerlingen die aan de onderkant dreigen uit te vallen of om leerlingen die (hoog)begaafd zijn. Deze paragraaf gaat in op de stand van zaken ten aanzien van het beleid voor (hoog)begaafde leerlingen. Ook worden de resultaten van een onderzoek van het Centrum voor Begaafdheidsonderzoek (CBO) gepresenteerd.

Sinds januari 2000 zijn er twee informatiepunten voor (hoog)begaafdheid: een voor het basisonderwijs (ondergebracht bij de Stichting Leerplanontwikkeling (SLO)) en een voor het voortgezet onderwijs (ondergebracht bij het Christelijk Pedagogisch Studiecentrum (CPS)). Doel van de landelijke informatiepunten is om de deskundigheid en informatie op het terrein van opvang en begeleiding van (hoog)begaafde leerlingen in het onderwijs te vergroten, te bundelen en beschikbaar te stellen. Daarnaast voorziet de Stichting Plato ouders en belangenverenigingen van informatie over (hoog)begaafdheid.

De landelijke informatiepunten hoogbegaafdheid hebben geïnventariseerd aan welke terreinen aandacht besteed moet worden om informatie over hoogbegaafdheid voor met name leraren te verbeteren. De informatiepunten kwamen tot de conclusie dat er behoefte is aan meer informatie met betrekking tot het herkennen, erkennen en begeleiden van (hoog)begaafde leerlingen, het verbeteren van kennis en vaardigheden bij leraren, het variëren in begeleidingswijzen, het omgaan met (hoog)begaafdheid, het ontwikkelen van materiaal, en het ontwikkelen van schoolbeleid. Op basis van deze punten is het beleid op het gebied van hoogbegaafdheid geïntensiveerd.

Het onderwerp hoogbegaafdheid mag zich verheugen in een flinke belangstelling. Op een conferentie van de informatiepunten kwamen 2300 leerkrachten, interne begeleiders en schoolbegeleiders. Op een uitwisselingsdag voor schoolbegeleiders gaven nagenoeg alle schoolbegeleidingsdiensten acte de presence. In toenemende mate is informatie over hoogbegaafdheid beschikbaar via de websites van de informatiepunten (www.infohoogbegaafd.nl) en de stichting Plato (<http://www.plato.caiw.nl>). Deze sites worden goed bezocht.

Om scholen in staat te stellen van elkaar te leren op het gebied van hoogbegaafdheid, wordt er gewerkt aan het beschikbaar en bruikbaar maken van 'good practices'. Schoolbegeleidingsdiensten beschikken in toenemende mate over expertise op het terrein van hoogbegaafdheid. Ook beschikken zij vaak over een voorbeeldlijst van goed materiaal voor hoogbegaafden. Bij de pabo's wordt geïnventariseerd of het onderwerp hoogbegaafdheid in het curriculum voorkomt. Leerstof is aangepast ten behoeve van het reken- en wiskundeonderwijs en er is uitdagend lesmateriaal ontwikkeld voor het taalonderwijs. Verder wordt er een databank ingericht met materiaal voor hoogbegaafden.

Uit recente rapportages van de informatiepunten blijkt dat steeds meer scholen specifiek beleid maken voor hun hoogbegaafde leerlingen. Educatieve uitgeverijen nemen in toenemende mate verdiepingsstof en verrijkingsstof in hun methoden op. Ook bestaat er bij leraren en begeleiders in toenemende mate behoefte om zich te professionaliseren op het gebied van hoogbegaafdheid.

Het Centrum voor Begaafdheidsonderzoek (CBO) heeft een onderzoek gedaan naar effecten van het versnellen van leerstof en leerstofaanbod⁴. Versnellen betekent het

---

⁴ Versnelling in de schoolloopbaan

Hoogeveen, L.

Nijmegen: Centrum voor begaafdheidsonderzoek, Katholieke Universiteit Nijmegen.

overslaan van een groep of klas. In het onderzoek zijn ervaringen in zowel primair als voortgezet onderwijs verzameld. Bij een vergelijking van versnelde hoogintelligente leerlingen met niet-versnelde hoogintelligente leeftijdgenoten, blijken er nauwelijks verschillen op te treden in sociaal-emotioneel functioneren. Echter, bij een vergelijking van versnelde leerlingen met hun klasgenoten in de eerste klassen van het voortgezet onderwijs, blijken versnelde leerlingen in negatieve zin af te wijken van niet-versnelde klasgenoten voor wat betreft zelfconcept en sociale status. Docenten in het voortgezet onderwijs hebben een afwijzende houding ten aanzien van de vraag of leerlingen een groep moeten overslaan.

Verschillende factoren hebben invloed op het slagen van een versnelling. De houding van leraren en ouders speelt een belangrijke rol, maar ook specifieke schoolfactoren en schoolprestaties, vaardigheden, motoriek en de gezinssituatie van de leerling. Al deze factoren zijn verwerkt in een lijst, die tot doel heeft leerkrachten in het primair onderwijs te ondersteunen in hun beslissing een leerling al dan niet een groep te laten overslaan. Er is ook een brochure geschreven voor docenten in het voortgezet onderwijs met informatie over de jonge, versnelde leerling in de klas. Deze informatie is van belang, aangezien uit het onderzoek ook blijkt dat leraren nog weinig kennis en ervaring hebben over onderwijs aan hoogbegaafde leerlingen.

De komende jaren zal er op het terrein van (hoog)begaafdheid aanvullend onderzoek worden aanbesteed. Ook blijft er aandacht voor lesmateriaal en de begeleiding van (hoog)begaafde leerlingen.

6. De kwaliteit van het speciaal basisonderwijs

De inspectie van het onderwijs heeft een eerste meting verricht van de kwaliteit van het speciaal basisonderwijs. De inspectie is nagegaan of de praktijk in de speciale scholen voor basisonderwijs in overeenstemming is met de doelstellingen en bepalingen in de wet en met de bedoeling van de wetgever. Het toezicht is beperkt tot de kern van goed onderwijs. De inspectie heeft die kern op alle scholen beoordeeld. In deze paragraaf worden de resultaten gepresenteerd en wordt een beleidsreactie gegeven.

6.1 Resultaten

Op basis van de verzamelde gegevens komt de inspectie tot de conclusie dat er tekortkomingen zijn in met name het leerstofaanbod en de leerlingenzorg. Voor wat betreft het leerstofaanbod constateert de inspectie enerzijds dat dit verouderd is, anderzijds dat het niet of onvoldoende dekkend is voor de kerndoelen. De kwaliteit van de leerlingenzorg baart zorgen, omdat het van essentieel belang is voor de inhoud van het onderwijsleerproces. Over het algemeen ontbreekt een deugdelijke handelingsplanning.

De inspectie stelt vast dat het pedagogisch en didactisch handelen van de leraren op niveau is. De leraren realiseren een ondersteunend en veilig pedagogisch klimaat. Ook houden leraren tijdens de lessen voldoende rekening met verschillen tussen leerlingen. De inspectie constateert ook dat leraren in het speciaal basisonderwijs meer ruimte nemen en krijgen voor hun leerlingen, maar zich minder verplicht voelen onderdelen van de leerstof in een vastgestelde tijd af te ronden.

Als mogelijke oorzaken voor de knelpunten spreekt de inspectie van een context waarin een complex van factoren zoals reorganisaties, personele problemen, taakwijzigingen en veranderende leerlingpopulaties een zware wissel trekken op de (ontwikkeling van) de kwaliteit van het speciaal basisonderwijs.

6.2 Beleidsreactie

Het speciaal basisonderwijs heeft als taak de talenten van leerlingen met een zorgbehoefte te ontplooien. Het is evident dat leerlingen die een plaats hebben op een speciale school voor basisonderwijs vaak minder prettige ervaringen achter de rug hebben. Een veilig klimaat, aandacht voor het individu en het vertrouwen van de leraar, zijn zonder meer van belang voor de verdere ontwikkeling van de leerling. Maar deze kinderen hebben er ook baat bij als de school doelgericht werkt aan leerresultaten. Ook de speciale school voor basisonderwijs heeft immers een verantwoordelijkheid om de leerling voor te bereiden op participatie in onze samenleving.

De inspectie stelt vast dat het niet goed gaat met de opbrengstgerichtheid van speciale scholen voor basisonderwijs. Anticiperend op de uitkomsten van het inspectierapport zijn vorig jaar projecten gestart, gericht op verbetering van het taal- en rekenonderwijs op de speciale scholen voor basisonderwijs. Deze projecten krijgen de komende periode een extra impuls. Netwerken van leraren die het rekenonderwijs moderniseren, zullen waar mogelijk worden ondersteund en versterkt.

Zorgelijk is dat een groot deel van de scholen de leerlingenzorg niet op orde heeft. Hierdoor komt de zorg voor de leerlingen binnen de samenwerkingsverbanden Weer Samen Naar School onder druk te staan. Het op een adequate wijze werken met handelingsplanning kan alleen met een goed werkend systeem van leerlingenzorg. Als de

leerlingenzorg niet op orde is, kan onvoldoende rekening gehouden worden met verschillen tussen leerlingen.

Er blijken grote verschillen te bestaan tussen de speciale scholen voor basisonderwijs. Een gering aantal scholen voldoet wel aan alle door de inspectie gestelde indicatoren. Samen met de inspectie wordt onderzocht hoe speciale scholen voor basisonderwijs, die voldoen aan alle indicatoren van goed onderwijs, als 'good practice' kunnen dienen.

De onderwijsorganisaties, verenigd in WSNS+, hebben een specifiek ondersteuningsaanbod voor het speciaal basisonderwijs ontwikkeld. Het plan van aanpak WSNS+ voorziet in een aantal activiteiten, gericht op het vergroten van de onderwijskundige en organisatorische kwaliteiten in het speciaal basisonderwijs, uiteraard in samenhang en afstemming met de inhoudelijke ontwikkelingen binnen het samenwerkingsverband. Er zijn onder andere activiteiten in gang gezet die zich richten op de zorgkwaliteit van het speciaal basisonderwijs en op een 'schooleigen' ontwikkelingsplan voor de speciale school voor basisonderwijs. Specifiek gaat het dan om de interne zorgstructuur (zoals een verantwoorde zelfevaluatie, het vormgeven van het interne zorgteam en de leerlingenzorg binnen de school) en de hulpverlening in het samenwerkingsverband, om ambulante hulpverlening, en om de inzet van zorgprofessionals.

Een van de factoren die volgens de inspectie bijdragen aan de problemen in het speciaal basisonderwijs, is het tekort aan personeel. De laatste jaren zijn verschillende maatregelen getroffen om personeelstekorten in het onderwijs (inclusief het speciaal basisonderwijs) aan te pakken. Enerzijds beogen de maatregelen het volume aan personeel te vergroten, onder meer door het stimuleren van zij-instroming en het binnenhouden van nieuw personeel door betere ondersteuning; anderzijds zijn de maatregelen gericht op functiedifferentiatie binnen de school, onder meer door het inzetten van onderwijsassistenten en het aanbieden van beroepsgerichte scholing aan het onderwijsondersteunend personeel. Personeelsbeleid voor het speciaal basisonderwijs verdient extra aandacht. In het voorjaar van 2002 is in een eerste reactie op de problematiek ook gewezen op de investeringen in leraren in het speciaal basisonderwijs. Er komt een mogelijkheid voor scholen voor speciaal basisonderwijs in de 36 grote gemeenten om zogenaamde 'plusleraren' aan te stellen. Dat zijn vaste vervangers die tevens ingezet worden voor de begeleiding van zij-instromers of ander nieuw personeel. Op deze wijze wordt de werkdruk van het zittend personeel verlicht en kan het nieuwe personeel sneller worden ingezet. Per november 2002 is ook een assessment beschikbaar voor zij-instromers in het speciaal basisonderwijs.

7. Samenvatting en (beleids)voornemens

Veranderingen in het onderwijs zijn niet van de ene op de andere dag te realiseren. Er is tijd nodig om vernieuwing in inhoud en structuur te ontwikkelen. Het afgelopen jaar is een aantal zaken ten goede gekeerd. Aan de wachtlijsten wordt hard gewerkt. Gegeven de gekozen aanpak behoort het fenomeen wachtlijsten in 2004 tot het verleden. Ook zijn er ontwikkelingen in gang gezet op het terrein van kwaliteitsverbetering in het basisonderwijs en speciaal basisonderwijs.

Punt van zorg is de kwaliteit van het speciaal basisonderwijs. Het is belangrijk dat kinderen die in het regulier basisonderwijs faalervaringen hebben opgedaan, op de speciale school voor basisonderwijs een veilig klimaat vinden waarin ze weer zelfvertrouwen kunnen ontwikkelen. Dat neemt echter niet weg dat deze kinderen er ook bij zijn gebaat als de school doelgericht werkt aan leerresultaten. De speciale school voor basisonderwijs moet bij leerlingen met een zorgbehoefte talenten optimaal ontwikkelen. De kwaliteit van het speciaal basisonderwijs zal moeten verbeteren. Er zijn maatregelen genomen om personeelstekorten tegen te gaan, de ingezette vernieuwing van de taal- en rekenmethoden wordt versneld, en de onderwijsorganisaties hebben een afgestemd ondersteuningsaanbod ontwikkeld.

In het kader van WSNS+ zijn maatregelen in gang gezet om de knelpunten bij samenwerkingsverbanden op te lossen. Deze maatregelen worden uitgevoerd in de schooljaren tot en met 2003-2004. In de periode tot 1 augustus 2004 zal zorgvuldig worden nagegaan wat de effectiviteit van deze maatregelen is. Ook de Algemene Rekenkamer is bezig met een evaluatie van het Weer Samen Naar School-beleid, die in de loop van 2003 zal verschijnen. Eind 2004 vindt een omvattende evaluatie plaats van de ervaringen met het WSNS-beleid sinds de wettelijke invoering in 1998. In die evaluatie worden de tussentijdse onderzoeken betrokken die zijn uitgevoerd onder regie van de Stuurgroep beleidsgericht onderzoek primair onderwijs bij NWO. In de evaluatie van 2004 zal ook aandacht besteed worden aan de relatie met het beleid rond leerlinggebonden financiering (LGF). Op grond van de evaluatie-uitkomsten zal het Kabinet bezien of en in hoeverre de organisatie van de speciale zorg aanpassing behoeft. Belangrijk aandachtspunt daarbij is of de bestuurlijke daadkracht en complexiteit binnen de Weer Samen Naar School-organisatie in een evenwichtige verhouding staat tot de effectiviteit in termen van voldoende onderwijs op maat, een goede begeleiding en zorg voor de leerlingen.